

ژان - ماری مؤلەر

مانای ناتوندوتیژی

بهشی یه کهم

وهرگپرانى: سهنتهرى مه سه لله

چەمكى ناتوندوتىژى

كە گويىستى يەككىك دەبىن باسى ناتوندوتىژى دەكات، زۆر جار پەرچە كىردارى يەكەممان بەگومان و ترسەوۋە، بىگرە ھەندىك جار گالته پىنكرىدەن و ھەلۋىست خراپى دەپت. ئەم پەرچە كىردارە سىروشتى نى، بەلكو كەلتوورىيە. تەننەت بەئاسانى راقە ناكىرىت بەتايىبەت ئەو دەزانىن كە ئىمە مىراتگىرى كىلتوورىكىن كە زۆرتىن و فراوانتىن رووبەرى داوۋتە توندوتىژى و ھىچ كەلىنىكى بۇ ناتوندوتىژى نەھىشتۋەتەو. بۇيە لە رىگەي چەندىن چەمكى دژ بەيەك و ئالۇز دەروانىنە ناتوندوتىژى. بەلام ئەمە ئەو ناگەيەنىت كە لە تواناماندايە بەيەك كەرەت ھەموو ئەو شتانه رەتبەكەينەو كە لە مىشكماندايە و وامان لىدەكات گومان لە ناتوندوتىژى بىكەين. لەوھش خراپتر ئەوۋەيە كە تەسلىمى سادەيى و نەزانىن بىن وەختىك قسە لە ناتوندوتىژى دەكەين. ئەوھش بەماناى ئەوھنا گىرەتەكانى كە رووبەروومان دەپتەو پىشتىگويى بىخەين و كورتى بىكەينەو ئەو دەمەي كە گىتوگويى لەبارەي ئەو بابەتە دەكەين، بەپىچەوانەو دەپت پىشكىن و وردىنى بۇ ھەموو ئەو پىرسانە بىكەين كە ناتوندوتىژى دەپتەروو بۇ گەپىشتن بە ولامىك كە لە ئاستى پىرسانەكاندا پىت.

توندوتىژى چاكەي مرۇقى بەھىزە!

ھەنگاوى يەكەم بەئاراستەي ناتوندوتىژى لە ھۆشيارى دەست پىدەكات بەرامبەر بەبارودۇخى كۆمەلەيەتى و رۆشنىبىرى كە چەندىن سەدەيە بارى گرانكرىدووين و واى لىكرىدووين كە پىمان واپت توندوتىژى نەك ھەر پىويستە، بەلكو دەپت بىپارىزىن و بىپەرسىتىن، چۈنكە ھەموو ئەو ئايدۇلۇزىيانەي كە باليانكىشا بەسەر كۆمەلگانماندا توندوتىژى پەرسىتەو مەزنى كىرد وەختىك كە بەسپۆۋە بە كۆمەلەيەك بەھاو چاكە نمونەي ئازايەتى و بوپرى و قورىبانى پىاوتى و شەرەف و ئازادى و دادپەرەرى و ... ھتد. بەشپۆۋەيەك توندوتىژى لە ھۆشيارىماندا و بىگرە لە ھەست و نەستماندا بوۋە چاكەو، ناتوندوتىژىش بۇتە رەتكەرەوۋە مەترسى لەسەر ئەو چاكەيە. لەراستىدا ئەگەر پىمانووبو كە توندوتىژى چاكە و سىماي مرۇقى بەھىزە، ئەوۋە ناتوندوتىژى سىماي ئەو مرۇقە لاوازەيە كە ئازايەتى پىويستە بۇئەوۋەي بىپتە كەسىكى توندوتىژو، بەكورتى ئەگەر توندوتىژى چاكەيە، ئەوۋە ناتوندوتىژى ترسنوكىيە!

بۇ نمونە با خىزمەتى سەربازى وەربىگرىن، ھاۋلاتيان پىيان وايە كە نەرىتى پەرىنەوۋەيە لە تەمەنى ھەرزەكارىيەوۋە بۇ تەمەنى پىگەپىشتن و، پىيان وايە گەنج ناپتە پىاۋ ئەگەر نەپتە سەربازو شەر نەكات لەپىناۋى نىشتمانى. لە راستىدا ئەم بىرايە ھىشتا لە مىشكماندا ماوۋە. لە بەرامبەرىشدا پىمان وايە كە ئەوۋە سەربازى زۆرەملىيانە رەتدەكاتەوۋە، نمونەي ھاۋلاتىيەكى خراپە كە ئەر كە مەدەنىيەكانى جىبەجى ناكات و، راي گىشتىش نەيارانى سەربازى زۆرەملىيانە بە مرۇقىكى نەگونجاۋى كۆمەلەيەتى و عەقلى ناۋدەبەن و، پاساۋى نەيارانى سەربازى زۆرەملىيانەش بەوۋەي كە دژى توندوتىژىيە ھىچ گويگرتىكى بۇنىەو، ھىچ حىسابىكى بۇ ناكىرىت.

بۇئەوۋەي رىكەوتىكى لە تىگەپىشتن لە چەمكەكاندا ھەپت لىرەدا ھەۋلدەدەين ھەندىك چەمك بناسىنىن بۇئەوۋەي توندوتىژى و ناتوندوتىژى وەكو خۇي بىخەينەروو، لەوانە؛

* ناکۆکی

په یوه ندى سهره تاييمان بهوى ديكه وه، په يوه ندييه كى كه سيماكاني ناکۆكى و كينېر كى و نه يارى و رووبه رووبونه وه. ليره دا نابيت خهون به ناوى ناتوندوتيزيه وه بينين و به برايه تيبه كى گهردوونى گشتگير كه وامان لبيكات به گونجاوى له نيوان خو ماندا بزين. چونكه دراوسى و خزمه كه م پيش ئه وه برادر م بيت به زورى له راستيدا ئه وه هه ره شه يه كى راسته وخويه له بووم.

له مباره يه وه 'زان پول سارتهر' وته يه كى به نرخى هه يه كه تاييدا ده لى ((گوناهى يه كه م هو كارى هاتنى منه بو جيهان كه ئهوى ديكه ليه)). له كاتيكدا كه ئهوى ديكه ئه و مرؤفه يه كه ئازادى و هه ره شه له ئازادى من ده كات و، خواسته كاني ناکۆكن له خواسته خوديه كاني من و، مافه كاني كار ده كاته سهر مافه كاني من و، پرؤزه كاني دژ به پرؤزه كاني من.

بويه له سه ره تا وه ناکۆكى هه بووه، ده بى ناکۆكىم په سه ند بيت له په يوه نديم بهوى ديكه وه، چونكه له ريگه ي ناکۆكيه وه من به رامبه ر ده ناسم و ئه و يش من ده ناسيت. ليره وه يه ناتوندوتيزى گريماني جيهانيكى يو توبى ناكات كه ناکۆكى تيدا نه بيت، به لكو ته نانه ت ناتوانين باسى ناتوندوتيزى بكه ين مه گه ر له دوخى ناکۆكيدا.

* شه رانگيزى

توندوتيزى روچوته دلى ميژووى مرؤفايه تى تا ئه و ئاسته ي كه پيمان وايه له دلى مرؤفا نه خشكراوه. بويه وا ده رده كه وي ت كه بيسوده قسه له ناتوندوتيزى بكه ين، چونكه ئه وه ناکۆكه له گه ل خودى ياساى سروشتيدا. به لام ته گه ر ئيمه گوئى له ده رووناسان بگيرين ئه وان پيمان ده لين كه به زه روورته توندوتيزى هاوته ريب ريتاكات له گه ل سروشتى مرؤفا، به لكو ئه وه شه رانگيزيه كه له گه ل سروشتيدا هه يه، مه رجيش نيه و ره هانيه كه دوژمنكارانه ي مرؤف به توندوتيزى ده ركه وي ت.

شه رانگيزى برىتبه له هيزيكى تيكوشه رانه و، له ريگه ي ئه م هيزه وه يه مرؤف خوى ده نوپيت و كه سايه تى دروست ده بيت. به بى ئه و سيفه ته ش مرؤف وا ده رده كه وي ت بیده سه لات و توانايه له به ره نگارى ئهوى دى، ههروه ها به بى وى به رده وام له هه لاتن دايه له به رده م هه ره شه كاني ئهوى ديداو، ده بيته به ندى ترسه كاني. بو زانبارى ئه و ترسه له هه ناوى هه ر يه كيكماندا هه يه و، زورجاريش له خو را لهوى ديكه ده ترسين، به لام ئه و ترسه له خو ماندا ده چه پنين. له راستيدا ده بيت ئه و ترسانه نه شارينه وه و له گه ليدا هه لبه كين، چونكه ترس راويز كاريكى خراپه و زورجار وا له مرؤف ده كات هه ل بسيت، يان په نا بياته به ر توندوتيزى، به لام كو ترو لكر دنى مه ترسيه كانمان ده رفه تى ئه وه مان ده داتى كه شه رانگيزيشمان ريكب خه ين و به شيوازى ديكه گوزارشت له خو مان بكه ين جگه له ئامرازى توندوتيزى ويرانكه ر، ليره وه شه رانگيزيم ده بيته توخميكى بنچينه يى له په يوه نديم بهوى ديكه كه بوئى هه يه ئه مه بيته هوئى بونيدانانى په يوه نديه ك كه له سه ر بنچينه ي دادپه روه رى و ريز بونيدانراييت نه ك كو ترو ل و چه وسانه وه. به پيى گوته يه كى به ناوبانگى 'زاك كو تيه' ئه وه ((ناتوندوتيزى له به هه شتيكى بى زيندوويه تى كه تاييدا پاريزگارى له ره شيسته سه رچاوه ناگر يت)) /

كارى ناتوندوتيزى ئامانجى پيشينه ي ئه وه يه كه ناکۆكى و مملانى و هه ستى دوژمنكارانه لاي چه وساوه كان بوروژنيت. له و باره يه شه وه هه زار وشه ي راپه رين و خو پيشانندان و شو رش و توندوتيزيمان وه بيرديتته وه. له ميژووى مرؤفايه تى، چ هى ژيانى روژانه ي تاكه كان چ ميژووى گه لان تيبينى ده كه ين كه توانايان بو ملدان و چو كدادان زياتره له توانايان بو نه يارى و هه لگه رانه وه. له راستيدا ناکۆكى و مملانى نامينيت وه ختيك چه وساوه كه چو كى دادا بو چه وسينه ره كه ي. له و دوخه دا وا ده رده كه وي ت كه سسته م ئارامه و هيج شتيك

پېوېستی به پینداچوونه وه نیه. ناکوکی و مملانی ټو دهمه دهسپینده کات که چهوساوه که هوشیار دهپیت به مافه کانی و ده که ویتته بزواتن بو داواکردنی.

با نموونه په ک وهر بگرین، ټه وهی که (مارتن لوټر کینگ) کردی له پیناوی ره شپېسته کان له ټه مریکا. ټه و کاره ی ټه و کردی- که سهر کرده توندروهه کانش دانیانپیداناوه - کاریکی مه زن بوو به پله ی یه که م جهختی له سهر زیندوو کردنه وهی روچی دوژمنکارانه ی ره شپېسته کان کرد، که ماوه په کی زور خو ی به دهسته وه دابوو وه کو گه لیکي چهوساوه، روچیه تیان مملانی و کیپر کیی له نیوان سپی پیست و ره شپېسته کان دروستکرد. بیگومان زورتر له م دوخه دا ټه و مه ترسی رووبه روو بوونه وهی توندوتیژی زور کرد. چونکه خو به دهسته وه دان و نیگه تیفی زورتر له گه ل ناتوندوتیژی هاودزه نه ک له گه ل خودی توندوتیژیدا. له م باره یه وه (گاندی) جهخت له وه ده کاته وه ټه گهر ته نها دوو ریگه چاره هه بوو، له نیوان ترسنوکی و خو به دهسته وه دان و توندوتیژی، یان نیگه تیف و توندوتیژی، ټه وه باشره که مروف توندوتیژی هه لبریریت.

* تیکوشان

ټه و ته یه ی ده لیت بوون مملانی به له پیناوی ژیان و ته یه کی راسته، چونکه ناتوانین وا له به رامبه ر بکه ین که دان به مافه کانمان بنین مه گهر به تیکوشان دژ به وانه ی که مافه کانمان پینشیل ده کهن. لیره وه هه له ده بین ټه گهر پیمان واپیت که له ریگه ی دیالوگ وه دادپه روهی وه دی دیت و، ناکریت بلین و راست نیه ټه گهر بلین دیالوگ نامرازیکه بو چاره ی ناکوکی و مملانیکان، به لکو تیکوشان ټه و نامرازیه که پرس دیالوگ ریگه خات. له و دوژمنایه تیه دا دیالوگ مه حاله. بویه تیکوشان به ټه رکی ره خساندنې مه رچی له بار هه لده ستیت بو ریگه خستی ته رازووی هیز که له سایه یدا ټه و دی دان به مندا بنیت و دیالوگ به پېوېستی بزانیته.

پینگه ی (peguy) به پیچه وانه ی بانگه یشتکه رانی ئاشتیبه وه ده یگوت ((گریدانی جارنامه ی مافی مروف به بانگه یشتکردن بو ئاشتی کاریکی شیتانه یه، له به رټه وه ی هه ر جارنامه یه کی مافی مروف له خو راوه ده ستپیکردنه به شهر)). ټه گهر و شهر (شهر) به واتا فراوانه که ی وهر بگرین و دانمانپیدان که بریتیه له تیکوشان و جهنگ و به رهنگاری یان تاقیکردنه وه ی هیز، ټه و بو مان دهرده که ویت که هه لوپستی (پینگه ی) راسته کاتیک له دژی بانگه یشتکه رانی وه ستایه وه و، ټه و بانگه یشتکه رانه ی که بیوونه دیلی ره تکرده وه ی شهر به هه ر نرخیک بیت. (بیگومان بانگه یشتکه رانی ئاشتیش له سهر راستی بوون وه ختیک دژ به پیگوی راوه ستان کاتیک ټه و له گه ل شهر دابوو).

(پینگه ی) ټه وه ش ده لې که باش نیه داوای سهر که و تن بکه ین به بی ټاره زووی جهنگ و، ده که وینه هه مان هه له وه ټه گهر ته نها هیوای جیهانیکي دادپه روه رانه تر بخوازین بی ټه وه ی خواستی به رهنگار بوونه وه ی چهوسانه وه مان هه پیت.

ټه گهر چی کاری ناتوندوتیژی سوود له هه موو توانا کانی دیالوگ وهرده گریته، به لام له سنووری به کرداریکردنی دیالوگدا ناوه ستیت و، ټه گهر رووبه روو بوونه وه له نیوان چینه کومه لایه تیه کان یان نیوان لایه نه دژ به یه که کان روویدا ټه وه زورن ټه و خیرخوازانه ی که داوای گفتوگو دیالوگ ده کهن بو هه ردوولا، به لام هه ر زوو ټه و داوایانه بی که لک دهن، چونکه دیالوگ بی تیکوشان مه حاله.

کاتیک لوټر له سهر تادا دهستی به جوولانه وه که ی کرد که ره شپېسته کان سواری پاسه کانی (مونتیمگه ری) نه بن، به ساده یی و نه زانی ټه و قه شه ره شپېسته پی و ابوو له ماوه ی چند روژیکدا ده که ویتته گفتوگو له گه ل نه یارانی سپی پیستدا و ده گاته دادپه روهی بو ره شه کان، به لام ورده ورده ههستی کرد گفتوگو مه حاله به بی

تیکۆشان و هر ئه وهش وا ده کات ره شه کان کیشه که یان ببه نه وه، بویه درێزه ی دا به سوار نه بوونی پاسه کان و به شدارینه کردن بۆ ماوه ی سالیکی تا له کۆتاییدا سپی پیسته کان به گفتوگۆ رازی بوون.

* هیز

هه موو مملانییه ک تاقیکردنه وه ی هیزه، ده توانین بلین به رده وام سه ره که وتن بۆ هه ق و راستیه، به لام ته نها قسه کردن به س نیه بۆ ئه وه، به لکو پهیره ویکردنی هیز وا ده کات که هه ق و راستی جیی ریزو ستایش بیت. لیره شدا وا دهرده که ویت که وه همه پرو پاگه نده ی ئه وه بکریت که داد په روه ری له نیوان خه لکدا وه دی بیت له ریگه ی بانگه یشتکردنیان بۆ عه قلانیه ت و گره وکردن له سه ر متمانیه ی نیوانیان. ئه گه ر پیناسی چه مکی ناتوندوتیژی کرا بیت که هیزی خۆشه وستی و راستیه به پشت به ستن به هه ندیک ئاماژه که گاندی به کاری هیناوه. ئیمه بیگومان له تواناماندا نیه پرو پاگه نده بۆ کۆمه لگایه ک بکه ین که تیایدا داد په روه ری و ئازادی تیایدا سه قامگیر بیت ئه گه ر پیوستیه کانی خۆشویستن و هه قیقه تمان ره تکرده وه، به لام ناشکریت پیناسه ی هیزی کاری ناتوندوتیژی بکه ین، به وه ی که هیزی خۆشویستن و هه قیقه ته، چونکه له و مملانییه ی که چه وساو ه کان ده که ونه سه نگه ری دژی چه وسینه ره کان بۆمان هه یه پیر سین به دوورو درێزی ئه و له واقیعدا چ ده گه یه نییت، له کاتیکدا که خۆشویستن و هه قیقه ت وا دهرده که ون که بیده سه لاتن له م مملانییه داو، ئه وهش ده خوازیت که ئامرازی هیزی پیبه خشریت له پیناوی بهرز راگرتنی داد په روه ری.

لیره شدا کاری ناتوندوتیژی سه لمینه ری خۆشه وستی و خۆشویستن نیه، به لکو سه لمینه ری هیز. هه روه ها کاری ناتوندوتیژی گوزارشتی راسته وخۆ نیه له خۆشویستن، به پیچه وانه وه بریتیه له پشکنینی به رده وام له ئامرازو که رهسته کانی تیکۆشانیک که هاوئاواز تر بیت له گه ل خۆشویستن و ریزدار تر بیت بۆ هه قیقه ت.

* توندوتیژی

توندوتیژی له مملانییدا پاساوی نیه مه گه ر به ته نها له و له حزه یه ی که مملانیکه ئاقاریکی و پیرانکه رانه وه رده گریتو، ده خوازیت یه کیک له نه یاره شه ره که ره کان له نیو بچن. له مباره یه وه (پۆل ریکۆر) ده لئ (پیوسته هه لئه خه له تیین به رووی توندوتیژی و ئه و ئامانجه دیارو شاراو ه کانی و راسته وخۆ ناراسته وخۆ کانی، چونکه توندوتیژی واته مردنی ئه وی دیکه یان شتیک خراپتر له مردنی).

ئه وه ده لاله تی راسته قینه ی توندوتیژی هه، له ریگه ی ئه وه شه وه ده توانین واتای راسته قینه بیه خشینه ناتوندوتیژی. له و کاته ی که هۆشیارم به وه ی توندوتیژی ریره وی مه رگه و له ریشه وه په یوه ندیم به وی دیه وه تیکده دات، ئه رکه که هه موو پاساوه کانی توندوتیژی ره ت بکه مه وه. هۆشیاری فه لسه فی له هۆشیاری به رامبه ر به توندوتیژی ده ستپیده کات، به وه ی که توندوتیژی ریگره له به رده م ئاشته وایی مرۆف له گه ل خویی و ئه وی دیکه دا.

ئیمه که به ره نگاری توندوتیژی ده بینه وه، ئه وه ده زانین که ((ژیانی راسته قینه دوور خراوه ته وه))، کاتیکی هه موو گونجانیکی له گه ل توندوتیژیدا ره تده که ینه وه بیگومان هیوای ئه وه مان هه یه ((ژیان بگۆرین)).

توندوتیژی بۆی هه یه ناواتایی بیه خشیته بوونی مرۆف، مرۆف له گه ل توندوتیژی بیه ویت خه مساردی بنوینیت ئه وه دیلی قه ده ریکی بیه ووده بیانه ده بییت، ته نها ناتوندوتیژی ده مانخاته دینامیکه تی هیوای رزگار بوون له حه تمیه تی توندوتیژی. ناتوندوتیژی په یوه ست و پابه ندی هیچ فه لسه فه یه ک نیه به ته نها، به لکو گریدراوی ته وای فه لسه فه کانه. بویه ده بینین هئج فه لسه فه یه ک له ناتوندوتیژی هه وه سه رچاوه بگریتو، ته نانه ت شکست و

رووخانی هەندیک لە ئایدۆلۆژیا باوەکان دەگەریتەوه بۆتەوهی که پاساوی بۆ توندوتیژی هەبووه، جوړیک لە گونجانی خەیاڵی لەنیوان توندوتیژی و ئازادی و دادپەروەری دروستکردوو.

لە واقعدا کاتیک که توندوتیژی بە شەری دەبیت ئەوه هەقیقەت وەرەگریت لە مافەکانی مرۆڤەوه، مافەکانی مرۆڤیش ریگری نەکردوو لە پەنابردنە بەر بە کارهێنانی توندوتیژی. هەر کاتیکیش ئایدۆلۆژیاکان پاساوی تەشریعاتیان بۆ توندوتیژی دانا، ئەوه دەبینن مرۆڤ زیادەرۆیی تیدا دەکات بێتەوهی هەست بەوه بکات بۆ چرکەیک که ئەوه بەشیوەیهکی بنەرەتی دژ بە خواستەکانی مرۆڤایەتییه. بێگومان ئیمەش بەردەوام لە دۆخیکداین سەوداگەری لەگەڵ توندوتیژییدا دەکەین، بۆیه هیچ کات ناتوانین باس لە ((ناتوندوتیژی رهها)) بکەین.

گاندی بەردەوام جەختی لەسەر ئەوه کردۆتەوه که ((لەبەرئەوهی ئیمە نابینە رۆحی بێگەرد، ئەوه ناتوندوتیژی رهها وهکو هێلی راستی (ئەکلیدس) بەتیۆری دەمپنیتەوه)). بۆیه باکگراوندی رۆشنپیریمان هەرچیه ک بیت پێویستە هۆشداربین بەرامبەر ئەو بیواتایەیی که گریډراوی توندوتیژییه، لێرەوه ناتوندوتیژی وهکو رههەندیکی بنەرەتی بۆ شوێرش رۆشنپیری پێویستە پێش شوێرش بونیادی بکەوێت.

* خیانەتی کلێسه

لێرەدا دەبیت ئاماژە بەوه بکەین، که شوێرش رۆشنپیری ئایدۆلۆژیا ئاینەکانیش بگریتەوه که توندوتیژی مەزنکردوووه بگره پەرستوویەتی. دەبینن که ئاینی مەسیحی و ئاینزاکانی رۆلی گەورەیان هەبووه لە میژووی رۆژئاوادا وایکردوو، که تا ئاستیکی زۆر ئەو میژوووه، میژووی شەرو جەنگ بیت پێش هەر شتیکی دیکە. لە واقعدا هیچ گومانیک لەوهدا نییه که خویندنی بابەتە نەگۆرەکانی لە کلێسه که یە کەنگییه کی بی ویتەهی هەیه لەو پرسەدا. خویندنی لاهووتی توندوتیژی شەری بووه. ئەم لاهووتەش دەرەتی دابوو بە هەر گرووپیکی شەرکەر یان که بلێن خودا لە پستی ئیمەیهوه، ئەو شەری که دەیکات شەری رهوایه وهختیک دەبانویست پیرۆزی بە شەرکه بەدەن.

لە هەمانکاتدا گەوره مامۆستایانی ناتوندوتیژی که مەبەست –تۆلستۆی و گاندی– یه که مەسیحی نەبوون، مارتن لۆتەر و سیزار شافیز هەموویان سوودیان لە کتیبی ئینجیل دەبینی لە هەنگاونانیان رووهو ناتوندوتیژی. لێرەشدا پێویستە جەخت لەوه بکریتەوه که نابیت ناتوندوتیژی گریډریت بە ئاینیکهوه چونکه ئاسانە ئەگەر تۆ بپنایینیش بیت لە خۆرا بلێت که ئینجیل بەتایهتی گریډراوه بە ناتوندوتیژییهوه، ئەم ناتوندوتیژییه ئینجیلییهش لە هەلسوکهوت رهفتاری رۆژانه دەرەکهوێت نەک لە فیکرو ئاخواوتندا.

ئینجیل – یان ژیان و مردنی عیسا مەسیح ئەو پیاوه مەزنەهی که دوو هەزار سال پێش ئیستا ئازاردرا بەهۆی ئەوهی لە کلێساو دەولەت هەلگەرایهوه، هەمیشە یه کیکه لە نمونە بێگەردەکانی ناتوندوتیژی، بەلام کلێساکان هیشتا بەخۆیان دەلین کلێسای مەسیحین هیچ دەنگیان لێوهنایهت بەرامبەر بەتوندوتیژی دەولەمەندەکان و هیزدارەکانی جیهان، بەم جوړه ئەم خیانەتەهی کلێسا بەردەوام جیگەهی بپنومیدیه.

که دۆخه که وایه ناتوانین قسه بە تاک لەبارەهی توندوتیژییهوه بکەین، بەلکو دەبیت بە کو له باره یانەوه بدوین، دەتوانین جوړەکانی توندوتیژی سەرچاوهکانیان هەرچی بن لە یه ک خانه یاندا دابنن. بەم هۆیهوه دەبی لە سێ ئاستدا بەدواداچوون و توێژینهوه یان لەبارهوه بکەین، بەم شیوهیه:

1- توندوتیژی بارودۆخی نالهبار.

2- توندوتیژی بزوتنهوه رزگاربخاوزهکان.

***

یه که م : توندوتیژی بارودوخی ناله بار

ئهمجوره یان وه کو ((هیلدر کامارا)) ناوی ده بات بنچینه ی ههموو جو ره کانی توندوتیژییه. بویه ده بینین توندوتیژی ئابووری ملیونه ها خه لک ده خاته دوخی دوا که وتن و به دخوراکو، ئه وهش بو توندوتیژی سیاسی و ئایدولوژی راسته، که له سایه ی سیسته می توتالیتاریادا ملیونه ها خه لک له که شی چه وسانه وه دا ده بن و مافه کانیان زه وتده کریت و له ئازادیه بنچینه ییه کان داده مألین. بیگومان ههموو ئه و جو رانه ی توندوتیژی مروف ده هاریت و ده یانشویتیت و له ناویانده بات. ناییت کاری ناتوندوتیژی ته نها کاری سه ربازی و تیروریسته کان که ههموو جو ره کانی دیکه ی توندوتیژیان لیده که ویته وه، ریسوا بکه یین، به لکو ده بیت له دژیدا تیکوشین.

بو نمونه توندوتیژی به لای گاندییه وه له دهره نجامی ههموونی داگیر کاری به ریتانی بو هیندییه کان سه رچاوه ی گرتبوو. له لای مارتن لوئر توندوتیژی که ره شپیسته کانی ده چه وسانه وه به هوی ره گه زپه رستی سپی پیسته کانه وه بوو. به لای سیزار شافیزیش توندوتیژی شاراوه که کریکاره کشتو کالییه کان پیتانه وه ده نالاند به هوی سه رمایه داریه وه بوو. له لای (هیلدر کامارا)ش توندوتیژی له هه ژاری جووتیاره به رازیلیه کانه وه سه رچاوه ی ده گرت که به هوشییه وه چه وسانه وه یان زیاتر بوو، که ژه نه راله کانی ئه و ولاته سیسته میکی سه ر کوتکه رانه یان سه پاند.

دووه م: توندوتیژی بزوتنه وه رزگار یخوازه کان

ئهمجوره یان له توندوتیژی چه وساو ه کانه وه سه رچاوه ده گریت که ده یانه ویت له زولم و زوری چه وسانه وه رزگاریان بیت. کاتیک چه وساو ه کان په نا ده به نه بهر توندوتیژی وه کو دوا ریگه له دهرئه نجامی نامبوونیان له سه ر که وتنی دوزه که یان، ناییت وازیان لیبه یین به پاساوی پاریزگاری کردن له ناتوندوتیژی. ئه وه کاره سات و خیانه تیکی گه وره یه ئه گه ر هاوکاری سیاسی چه وساو ه کان نه که یین به پاساوی ئه وه ی که توندوتیژیان به کاره یتاوه.

له دوایدا مافی ئه وه مان نیه که له بری ئه وانه بریار بده یین که روژانه ده چه وسینه وه، به تایبه تی که وانه ی وامن نیه له باره ی ئاکاره وه که به وانی بفرۆشتین.

راست نیه هاوتایی له نیوان بهر پرسیارانی سسته مکاری و قوربانیان بکه یین ئه و سته مه ی که له هه ر مملانیکیدا ئاقاری توندوتیژی ده گریت، چونکه له راستیدا دروستکه رانی توندوتیژی له هه مانکاتدا هوکاری سته م و جه وری بنه رتین، به لام له گه ل ئه وه شدا ئه وه به مانای ئه وه نایه ت که سته ملیکراوان هانبه دین بو توندوتیژی، چونکه خراپترین شت ئه وه یه به نوینه رایه تی یه کیدی توندوتیژی بین.

ئه گه ر ناتوندوتیژی کار له سه ر ره تکر دنه وه و ریسوا کردنی توندوتیژی سته مکاران و به ره نگار بوونه وه ی ده کات به پله ی یه که م، ئه وه ده بیت چاویک به خودی توندوتیژی سته ملیکراوانیشدا بخشینیته وه. چونکه رزگار کردنی

سته ملیکراوان له هه مانکات تیکۆشانه له پیناوی نه هیشتنی توندوتیژی وانیش. ئەو کاره هه روا ئاسان نیه، ئەوهش دهییت هاندهرمان بیته له پاشه کشه نه کردن له ئەنجامدانی ئەو ئەرکه.

سییه م: توندوتیژی کاری سه رکوتکه رانه

جووری سییه می توندوتیژی بریتییه له توندوتیژی کاری سه رکوتکه رانه که گریدراوی دۆخی سته مکاره به شیوهیه کی بنه رته تی. له ریگای ئەم توندوتیژییه وه دهسه لاتداران دهیانه ویته بزوتنه وه رزگار یخوازه کان له ناو بهن. لیره شدا به ناوی ناتوندوتیژییه وه ئیمه دهییت پابهندی هاریکاریکردنی هه موو قوربانیانی ناتوندوتیژی بین ئەو کاته ی که شه ره که یان، شه ری راسته قینه یه له پیناوی دادپهروه ری و ئازادی.

توندوتیژی سته م و رزگاری و سه رکوتکردن، هه موویان بازنه ی توندوتیژی پیکده هیتن که نه سه ره تاو نه کو تایی دیاره، بۆیه پیویسته له سه رمان که له مه نتیقی توندوتیژی ده رچین و مه نتیقیکی دیکه بدۆزینه وه که ده رفه تی ئەوه مان بداتی که کو تایی به توندوتیژی بهینن.

((وه زیفه کانی توندوتیژی))

هه تا ئیستا پیمان وایه که ته نها توندوتیژی ده توانیته به هه ندیک وه زیفه هه لبستیته. دوو وه زیفه ی بنچینه یی توندوتیژی بریتییه له پاراستنی سسته می هه بوو که واده خریته روو که گه ره نته ئازادی و دادپهروه رییه. ههروه ها نه هیشتن و له ناو بردنی ئاژاوه گیر ی به پاساوی ئەوه ی که هه لدهستیته به پاراستنی سسته م له سته م و چه وسانه وه. کاریکی ره وایه که دا کوکی له مافه کانمان بکه ین که هه ره شه یه کی ده ره کی مه ترسی خسته سه رمان، چونکه دهییت هه موو کو مه لکی مرۆی گره نته یه کیتی و یه کگر تووی خۆی بکات بۆ ئەوه ی تاکه کانی به ئاشتی بژین. تا ئەم رو که کو مه لگای مرۆی بۆ دا کوکیکردن له خۆی، ئامرازیکی جیگره وه ی بۆ توندوتیژی و هه ره شه ی توندوتیژی و شه ره نه دۆزیوه ته وه. ئەوه له کاتیکدا که ئەوه ئاراسته ی چه کدارییه رووه و خۆ کوژی مرۆفایه تی ده چیته (لیره دا پسپوران جه خت له وه ده که نه وه که ئەوه نه بۆمبیان هه یه که چه ندين جار گو ی زه وی له ناو بریته، له کاتیکدا یه کجار به سه بۆ کو تایی هینان به زه وی و پیویستی به دووباره کردنه وه نیه، له کاتیکدا ئەم زه وییه پیویستی به ئیمه یه که له سه ری بژین). لیره دا پیویسته بپرسین ئاخۆ چه ک ئاسایشمان ده پاریزیته، یان بۆته سه رچاوه ی ترس و نیگه رانیمان؟

پیویسته له سه رمان که زیاتر له جاران دا کوکی له خۆمان بکه ین، نه ک به پانه بردنه بهر شه ره، به لکو به خۆ پاراستن لێ، لیره شدا ته نها ره تکرده وه ی شه ره بهس نیه، ههروه ها کو کردنه وه ی چه کی یه کلایه نه، به لکو ده بی دۆخیک دروست بکریته که چه ک له هه موو لایه ک دابمالدریته.

بۆیه پیویسته ئامرازی دیکه بدۆزریته وه بۆ دا کوکیکردن. لیره وه دهیته ئه رکی هه مووان که به دوا ی ئامرازی جیگره وه بۆ ئامرازه سه ربازییه کان بگه ریین، به تاییه تی له ریگه ی دامه زران دنی سسته میکی به رگری میلی ناتوندوتیژی که بخریته واری کردارییه وه.

لیره دا پیویسته ئامرازه بهو تیکه لکردنه بکه ین که له نیوان چه مکی ئاشتی و ئاشتیخوازی کراوه بۆته بارگرانی به سه ر ناتوندوتیژییه وه و خه ریکه بیواتایی ده کات. ئیمه ئەو ده مه ی که باس له چه مکی ئاشتی و ئاشتیخوازی ده که ین مه به ستمان ره تکرده وه ی شه ره به ره های، وه ک ئەوه ی که دامالینی چه ک ده بیته هۆی وه دیهینانی ئاشتی. به پیچه وانه ی ئاراسته ی ئاشتیخوازییه وه، ناتوندوتیژی ده رفه تی ری کخستنی به ره نگارییه کی میلیت راسته قینه ری کده خات دژ به هه ر کاریکی دوژمنکارانه، به مهش وا له خه لک ده کات به رپرسیاریتی بگر نه ئەستۆ به رامبه ر به رووداوه کان.

له بهرامبەر بارودوڅی سته مکاردا که له سایهیدا مافه کانی مروڤ پیشیل ده کریت وا درده که ویت که تنها توندوتیژی ده توانیت سته ملیکراوان رزگار بکات، لیره وه وه زیفه ی جیگره وه ی توندوتیژی درده که ویت له بهرهنگاربوننه وه ی سته م و گه رانه وه ی مافی سته ملیکراوان. هر لیره شدا ته سته م ده بیت توندوتیژی وه لابنریت به بی پیشیار کردنی نامراییکی دیکه که له توانیدا بیت بهرهنگاری رووداوه که بیت و کونترولی ناراسته که ی بکات. ته گه ر تنها به ره تکرده وه ی توندوتیژی وازمان هینا، ته وه ئیمه ش ده بینه هاوبه ش سته م له وه ی که چ به زانایی بیت یان نه زانی دوخه که مان وه کو خو ی هیشته وه،

لیره دا پیوسته جیاوازی له ناوه رۆکی واتا کانی ناتوندوتیژی بکه ین به پیی ته و دوخه ی که تیایداین و به م شیوه یه که له چه ند ئاستیکدا لیک جیاوازن:

- ئاستی خودی.

- ئاستی په یوندییه نیوان تاکه کان.

- ئاستی په یوندییه کومه لایه تی و سیاسییه کان.

ته و سی ئاسته دابراونین له یه کدی، ته وه ش یه کیکه له سیفه ته کانی ناتوندوتیژی که ئاسته کانی گریدراوی یه کدین، له کاتیکدا له زوربه ی بابه ته رۆحانییه ته و بواره کانی دیکه دابراون له نیوان ته و ئاستانه دا هه یه و، هه ندیک شت که له ئاستی ژبانی که سایه تی تاک هه یه، له بواره کومه لایه تی و سیاسییه کاندانیه، له تاینیشدا که داوا ده کات خواپه رستی بکه ن، به لام هاوالاتیان فیر ده کات که چوکدا بدن بو سیزار.

((له ئاستی خودیدا))

له م ئاسته دا ده کریت به وه پیناسه ی ناتوندوتیژی بکه ین که بریتییه له هه ولدان بو یه کیتی ژبان له نیوان سوزو بوچوون و کارکردماندا.

ههروه ها پیناسه کردنی به گه ران به دوای فله سه فه ی ژباندان، له هه لی به خشینى واتا به بوونمان و، جه ختکرده وه له وه ی که هیوا بو ی هه یه خو مان و سوزه کانمان به رزتر بکات. ته و ریگایانه زورن که مروڤ پییدا بیه ریته وه به ره و ناتوندوتیژی، ههروه ها بروا خودییه کانیش زورن که وا له مروڤ ده کات هه لوئیسته کانمان ناتوندوتیژانه بیت.

بانگه یشتکردن بو ناتوندوتیژی ده بیت بانگه یشتکردن بیت بوئه وه ی ناتوندوتیژی بیته خالی پیکه وه گریدانی نیوان هه موو فله سه فه و ئاین و ئاینزاکان بیته وه ی هیچیان له سه رووی ته و ی دیکه یانه وه بیت. پیوستیسه له سه ر ناتوندوتیژی که پیاوان و ژبان توانا خودییه کانیمان کوبکه نه وه له فراوانترین فره یی فیکرییدا. لیره شدا هیچ ئاین و رۆحانییه تیک به مه رجی پیشه وخت دانانریت و ده ستپنکردن به کاری ناتوندوتیژی.

له سه ر ئاستی په یوندییه کانی نیوان تاکه کان

له م ئاسته دا خو مان له دوخیکدا ده بینین که تا ئاستیکی زور له دوخی به ریز (جو ردان) ده چیت که په خشانى ده نووسی بی ئاگاداری خو ی، ئیمه ش به ته نگ داخوازییه کانی ناتوندوتیژییه وه ده چین بی ئاگاداری خو مان.

له چوارچیوه ی په یوندی نیوان تاکه کاندانیه بینین ئاکارو رۆحانییه تی زال به رده وام په نابردنه بهر توندوتیژی ره تکرده وه، له ریگه ی سووربوون و جه ختکرده وه ی له هه ولدان بو دیالوگ له پیناوی گه یشتن به ئاشته وایی و پیکه وه گونجان. بو یه له وکاته ی که ئاکارو رۆحانییه ته کان ته ئکیدیان له په نابردنه بهر عه قل و مه نتیق کردته وه له پیناوی رووکردنه وه ویزدانی بهرامبەر بو گوړینی هه لوئیسته کانی و، به رده وام هاندهربووه له خو بوورین له

توندوتیژی بەلام هەمیشە نەیتوانیوە لادانە مازۆشییە کان کۆنترۆل بکات. هەر وەها هەموو ئایدۆلۆژیا باوە کان بە کارهینانی توندوتیژی لە چوارچێوەی پەيوەندی خەلک رەتکردۆتەووە. نەک هەر ئەووەی کە توندوتیژی نیوان خەلک رەتکراوەتەووە، بەلکو مرۆڤە توندوتیژەکانیش رووبەرۆوی دادگا کردۆتەووە. بەلام کاری سەرسوورھینەر ئەووەیە کە لەو کاتە ئەو ئایدۆلۆژیایانە توندوتیژی رەتکردۆتەووە، بەلام خودی خۆشی پەنای بردۆتەبەر ئامرازە توندوتیژەکان.

لەبەرەمبەردا ناتوندوتیژی بانگھێشتمان دەکات، کە پەيوەندییەکانی نیوان تاکەکان لەسەر رەھەندیکی کۆمەلایەتی بونیاد بنریت. ژيانی کۆمەلایەتی پیکەووە ژيان بەزۆر ناسەپینتی – لەبەرئەووەی ئەرکی ئەم جۆرە پیکەووە ژيانە زیاتر دۆزینەووەی ئەو بەر بەستانەییە لەووەی دەستەبەری خودی سوودەکانی کۆمەلایەتی بکات – پیکەووە ژيان مانای دابەشکردنیکى برايانەییە. ئەگەرچی تاکگەرابی زۆرجار دەبیتە ھۆی لیکتزازانی نیوان خەلک، بەلام ناتوندوتیژی بانگەشەیی دروستکردنی پانتاییو، دابین کردنی کات دەکات، بۆئەووەی وەچەرخانیک لە نیوان خەلکدا بەشیوہیەکی ھاوبەش بۆ ژيانی پیکەووەبوون فەراھەم بکات، کە وا دەکات شادی رووگرژی وەلابنیت، کە بالی بەسەر ژيانی کۆمەلایەتی داگرتووە.